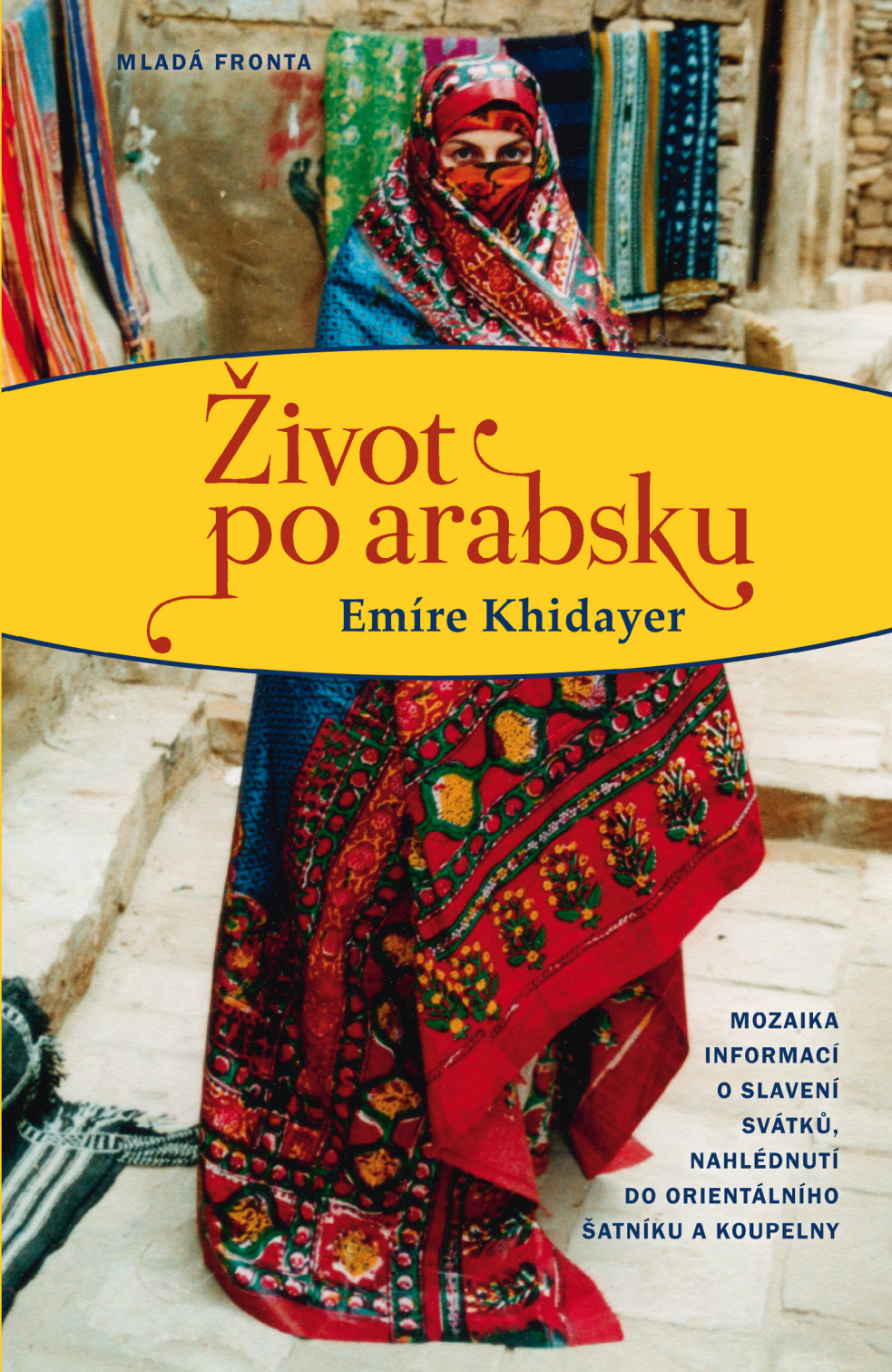

MLADÁ FRONTA

Život po arabsku

Emíre Khidayer

**MOZAIKA
INFORMACÍ
O SLAVENÍ
SVÁTKŮ,
NAHLÉDNUTÍ
DO ORIENTÁLNÍHO
ŠATNÍKU A KOUPELNY**

Život po arabsku

Vyšlo také v tištěné verzi

Vyrobeno pro společnost Palmknihy - eReading

MLADÁ FRONTA

Emíre Khidayer

Život po arabsku – e-kniha

Copyright © Mladá fronta, a. s., 2019

Všechna práva vyhrazena.

Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

EMÍRE KHIDAYER

Život
po arabsku

EMÍRE KHIDAYER

Život
po arabsku

MLADÁ FRONTA

© Emíre Khidayer, 2012
Illustrations © Emíre Khidayer, 2012
Photography © Emíre Khidayer, 2012
Translation © Emil Charous, 2012

ISBN 978-80-204-2786-1 tištěná verze
ISBN 978-80-204-3068-7 ePub
ISBN 978-80-204-3070-0 MOBI
ISBN 978-80-204-3069-4 ePDF

ÚVOD

Některé fotografie v této knize se vám mohou zdát jako z jiného světa, z jiného století nebo jako z pohádky. Ujišťuji vás však, že vypovídají o současnosti, o dnešním světě Arabů. A právě o to mi jde: v novověku můžeme pozorovat některé rysy středověku. Mým cílem je soustředit se na arabskou společnost, respektive arabské společnosti, v nichž se dnes mnohé tradice a pravidla respektují přesně tak jako před staletími, někdy dokonce ještě strnuleji.

Ve středověku arabská kultura kulminovala, byla dokonce jedním ze zdrojů osvěty pro temnou Evropu tehdejší doby. Za zachování mnoha děl antických filozofů vděčíme Arabům, kteří je na dvoře kalifů a mecenášů v Bagdádu a Kúfě překládali do arabštiny, a pak se dostala do Andalusie a odtamtud do celé Evropy. V Andalusii žili Arabové poměrně dlouhou dobu – od roku 710, kdy vstoupil na půdu Španělska vojevůdce Tárík ibn Zijád, až do roku 1492, kdy museli poslední Arabové opustit Granadu. Od té doby máme název Gibraltar, tedy *džabal Tárík*, v překladu Táríkova hora. Dvanácté století představovalo na jihu Iberského poloostrova vrchol arabské kultury. Školy tehdy navštěvovali chlapci i dívky a později měli možnost studovat na univerzitách, při nichž se zakládaly četné knihovny; některé čítaly i statisíce svazků. Univerzitní profesori dostávali pravidelný měsíční plat. Ženy se nezahalovaly. Středověká Andalusie díky přítomnosti Arabů s jejich tehdejším naladěním a osvíceným myšlením posunula kupředu vývoj sousedních evropských zemí.

Dnes je na vrcholu technologického i myšlenkového vývoje Evropa a Severní Amerika. Arabská kultura se nachází ve fázi úpadku, což si přiznávají i někteří Arabové, jak to udělal například alžírský novinář Anwar Málík na stanici al-Džazíra. Z historických zkušeností vyplývá, že kultury někdy rozkvétají a někdy upadají.

Přestože arabský svět a jeho kultura nám dnes nepřináší takový objem poznání jako ve středověku, přece jen nám mají co nabídnout – jsou nevyčerpitelným zdrojem kulturních inspirací a jedním z pramenů elixíru, díky němuž jsme tam, kde jsme. Oblast Blízkého východu byla, je a vždy bude jednou z nejvýznamnějších oblastí světa. Co se v ní děje, má dopad na celosvětové dění, ať už si to chceme přiznat nebo ne. Nejnovější pohyby v rámci arabských společností cítíme i my, a to nejen virtuálně. Máme s nimi dobré i špatné zkušenosti, což koneckonců platí i opačně. Jenže i špatná zkušenost může být v konečném důsledku dobrá, jenom ji musíme správně uchopit.

Ve volném pokračování své první knihy *Arabský svět – jiná planeta?* doplňuji témata, která patří k významným z hlediska různorodých vztahů v rámci společnosti. Provedu vás arabskými zeměmi, zvyky jejich obyvatel, názory, kulturou a pravidly, která vytvářejí každodenní život.

Přidanou hodnotou této knihy, ale i mé prvotiny je odborný pohled na pojednávaná témata. Já sama jsem neprožívala srdceryvný příběh partnerského vztahu s Arabem, zároveň však nepíšu o arabském světě jako žena, která vstupuje do mezikulturních společenských vztahů bez znalosti prostředí a jazyka. O arabské společnosti mluvím způsobem srozumitelným široké veřejnosti. Činím tak jako jeden z mála odborníků na tuto problematiku ve střední Evropě. Ke zprostředkování informací volím vlastní systém – podle důležitosti a závažnosti společenských témat.

Další přidaná hodnota mé minisérie spočívá v tom, že přináším názory a pohledy žen i mužů: přítelkyně mi vyprávěly své intimní zážitky, touhy a pocity, s nimiž by se nesvěřily žádnému muži, dokonce ani rodinnému příteli; muž by se o nich dověděl pouze v případě, že by se s ním žena znala intimně. Na druhé straně se mi dvořilo dost arabských mužů, bez ohledu na to, zda jsem byla vdaná nebo ne. V různých situacích a různým způsobem. Při rozhovorech s nimi jsem měla jedinečnou možnost zjistit jejich představy o partnerství, sexu, rodině, domácnosti a náboženství; s muži by se do takových debat nepouštěli, aby nevypadali jako slaboši. Známý

český arabista profesor Kropáček dokonce uvedl, že některé věci, jež popisují, nebyly dosud nikde zachyceny. A především že jeho jako muže by vůbec nenapadlo o některých z nich uvažovat, protože jde o výlučně ženské postřehy.

Skutečnost, že píšu o arabské kultuře, že jsem ji studovala, že jsem v ní a s ní žila, vypovídá o tom, že mě zajímá, že ji mám ráda a v mnohém mě přitahuje, i když mě v jiném dráždí. V této knize není nic vymyšleno, zakládá se na prožitých momentech a situacích. Nemíním nikoho přesvědčovat. Nabízím jen to, co jsem měla možnost poznat. A i když k mnoha jevům přistupuji kriticky, neznamená to, že tento jiný svět zatracuji, protože je zároveň dost toho, co na něm mám ráda, včetně mých kamarádů Arabů. Všichni ti, s nimiž se znám, patří do mého života a každý je pro mě něčím výjimečný. Každý mě obohatil o konkrétní zkušenost.

Vyrůstáte-li v něčem, je opravdu těžké vymanit se z návyků a sledovat okolní svět z nadhledu, který by umožňoval vidět všechno komplexně místo zkoumání izolovaných částí. Vnímání různých kultur je nanejvýš různorodé. Najdou se lidé, kteří dokážou chápat jinou mentalitu, ale není jich mnoho, protože je to náročné. Vyžaduje to vyzbrojit se cizím jazykem, zvládnout místní dialekt, prostudovat dějiny, náboženství, tradice, žít s místními obyvateli. Prvořadou podmínkou pochopení však je schopnost naladit se na místní pocitovou sféru a myšlenkové pochody. Proto od nikoho, kdo se tvrdohlavě drží jednotlivostí, nemohu chtít, aby něco pochopil otevřeněji; to zkrátka nejde. Proto oslovuji aspoň ty, kdo se dokážou otevřít a nechat na sebe působit zkušenosti „z jiné planety“.

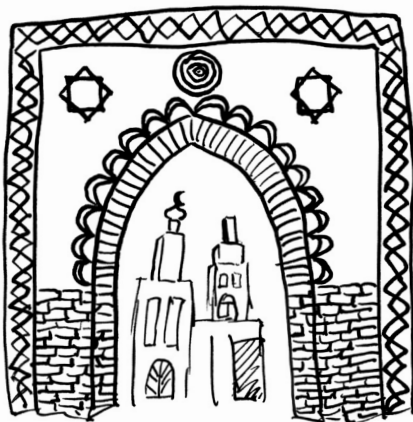
Píše se rok 2012. Muslimové si píšou rok 1433. Když na něj poprvé narazí nemuslim, má v očích otazník. Nic není jen tak samo od sebe, proto ten podiv z mého hlediska přece jen svým způsobem symbolizuje rozdílný vývoj našich kultur. Faktem je, že značná část arabské populace se v našem 20. století prudce přehoupla ze středověku do novověku. Když někteří kuvajštští šejkové uviděli první auta, jež jim přivezli titíž Angličané, kteří jim pravítky vyznačili hranice, byli tak šokováni, že se tyto dopravní prostředky

pokoušeli uvést do pohybu bičem k pohánění velbloudů. Táž generace beduínů, kteří ještě před pár lety nebo desetiletími žili kočovným způsobem a vodu na pití, vaření a mytí si nosili ve vědrech ze studní v oázách, dnes nedůvěřivě přičichává k ručníkům v salonech krásy, jestli je v nich dost aviváže. Arabové a muslimové donedávna žijící v režimech, které do velké míry popíraly individualitu člověka, jeho projevů a myšlení, se dnes v Evropě dožadují svých práv etnické a hlavně náboženské menšiny. Kde by byly bohaté země Zálivu bez své ropy? Byly by bez ní schopny dosáhnout takového blahobytu? Určitě ne. Anebo: jak může mít moderní žena v moderním arabském světě pocit, že nemá vlastní individualitu jen proto, že nenesí šátek na hlavě? To jsou paradoxy kultur dnes.

Islám jako životní styl, vyrůstání odmalička s pravidly vštípenými do morku kostí – teprve postupem času jsem zjistila, že to vůbec není tak nepochopitelné. Pro muslimy je to přirozený způsob, jak vnímají svět kolem sebe, protože jiný neznají, přesně tak, jako je tomu u nás, v jiných kulturách, jiných náboženstvích. Je ovšem důležité vědět, že islám je pro jejich život natolik důležitý, že jejich argumentace k téměř každému tématu se opírá o výroky zakladatele islámu – Muhammada – a osob jeho doby, 7. století, popřípadě o něco později. Argumentací založených na tom, co bylo zjeveno v Koránu, co řekl Muhammad, jeho společníci a následovníci, se využívá dodnes – v běžných rozhovorech, v zákonodárství každé arabské země, dokonce i na stránkách internetových blogů. Že jsou muslimové doslova prosáklí svým náboženstvím, dokládá i skutečnost, že každá kritika, třeba jen drobného společenského jevu, se ve většině případů považuje za kritiku náboženství. A pak nastává problém.

Jestliže píšu a vyjadřuji se k různým – i poměrně neznámým – tématům, měním skutečnost, posouvám uvažování naše i těch ostatních; svým způsobem supluji to, co bychom se mohli aspoň v základních rysech dovědět na středních či vysokých školách nebo přinejmenším z médií regulovaných státem. I když jsem v mnohém ohledu vůči Arabům kritická, nemohu smlčet,

že v Evropě kvete xenofobie a že „láska k bližnímu“ je v mnoha případech i u nás pojmem málo známým. Kdo si myslí, že něčeho dosáhne nenávisť, má bezpochyby pravdu: sklídí to, co zasévá, ještě k tomu znásobeně, přesně jak to dělají ve svých postojích k Západu četní muslimové. Na druhé straně i u nás je dost těch, jichž se dotýká osud jiných. Právě pro ty, kdo jsou ochotni pojmut do svých srdcí i jiné, píšu tuto knihu: *Životem po arabsku* otvírám další komnatu do zákulisí zajímavého života kultury za našimi dveřmi.

NÁBOŽENSKÉ SVÁTKY

Otázka víry je v arabském světě obzvlášť citlivá. To by si měl uvědomit každý návštěvník této oblasti a být velmi opatrný při komentování čehokoli, co se týká místního většinového náboženství – islámu; platí to zejména o slavení svátků s ním spojených.

I když muslimové dodržují své svátky a křesťané také své, v některých místech a rodinách dochází k prolínání, a to tak, že například při ramadánovém *iftáru* jsou přítomni i křesťané, že Vánoce v Sýrii, Palestině, Iráku a Egyptě si připomínají i muslimové a že vánoční stromečky a Santa Klaus jsou všude, i na letišti v bahrajnském Muharraku, kde o křesťanech není ani vidu, ani slechu. Koneckonců všichni rádi využijí všeho, co se dá oslavit, ať už jde o náboženské nebo sekulární státní svátky. Jde o dobrý pocit a v tomto ohledu se Arabové neliší od ostatních.

K nejdůležitějším islámským svátkům patří již zmíněný ramadán, kdy si všichni blahopřejí slovy *Ramadán karím!*, což v překladu znamená „slechetný ramadán“. V případě svátku *id al-fitr* (oslavuje se na konci ramadánu) a *id al-adhá* (v době pouti do Mekky) si přejí *Íd mubárák!*, v překladu „požehnaný svátek“. Oba svátky mají celoislámskou platnost a patří k pěti pilířům víry, jimiž jsou: vyznání víry, modlitba, povinnost dávat almužnu, pouť do Mekky a půst. Svátek *ášúrá* oslavuje pouze šíitská větev muslimů. Během kterýchkoli svátků si celý arabský svět gratuluje *Kulli ám wa antum bichajr!* a Egypťané ve své verzi *Kulli sana wa antum tajiíbín!*, což v obou případech znamená „Všechno nejlepší (po celý rok)!“

Nyní podrobněji ke zmíněným svátkům a zároveň i k ostatním, které Arabové považují za nejvýznamnější. V arabském světě mají důležité místo také křesťané, proto nevynechám ani nejvýznamnější křesťanské svátky, jejichž dodržování je zvlášť důležité a citlivě vnímané i z hlediska muslimské většiny.

Islámské svátky se řídí lunárním kalendářem, zvaným *hidžra*, křesťanské juliánským. V běžném životě Arabů se používá kalendář gregoriánský, tedy ten, který užíváme i my. Islámský kalendář je vlastně jediný čistě lunární na této planetě, má 354 dny. Řídí se přesně fázemi měsíce. S naším solárním se překrývá přibližně každých 33 islámských let. Před nástupem islámu se Arabové řídili kombinovaným lunárně-solárním kalendářem. Dnes je jeho příkladem kalendář židovský nebo čínský. Existence lunárního kalendáře v arabsko-islámském světě v praktickém životě znamená, že se každý rok posouvá o 11 nebo 12 dní, což se vztahuje i na začátky samotných měsíců. Názvy jednotlivých měsíců lunárního kalendáře původně pojmenovaly měsíce solárního kalendáře.

Ramadán a íd al-fitr

Mluvíme-li o arabsko-muslimských svátcích, zřejmě nejmórazněji nám zazní ramadán, devátý měsíc islámského lunárního kalendáře. Původně byl posledním měsícem léta. Arabské slovo *ramadán* je odvozeno od kořene *r-m-d* s významem „být horký“. Je to měsíc vyhrazený pro půst, jehož dodržování je starým semitským zvykem – bohatí se postili ze zdravotních důvodů a chudí z úsporných. V islámském náboženství představuje ramadán jeden z pěti pilířů víry. Stalo se to právě v měsíci ramadán, konkrétně jedné noci, která se označuje jako *lajlat al-kadr*, což v překladu znamená Noc síly (Božské), kdy Bůh poprvé oslovil Muhammada prostřednictvím Džibráíla, tedy archanděla Gabriela. V následujících letech Muhammada postupně navštěvovala zjevení.

Lajlat al-kadr je jedna z posledních pěti lichých nocí ramadánu, a to 21., 23., 25., 29., ale nejčastěji 27. noc tohoto měsíce. Věřící se, že té noci sestupují na zem andělé, nebe je otevřené a přání v modlitbách se plní. Věřící se také, že se té noci slaná voda mění ve sladkou. Pokud muslim stráví tuto noc v uctívání Boha a v pokoře, všechny do té doby spáchané hříchy mu budou odpuštěny. Přesné určení, která bude ta pravá Noc Božské síly, se v náboženské literatuře přesně neuvádí, i když na internetových stránkách jsou stanovena přesná data až do roku 2020. Šíitská sekta ismáilitů se přiklání k noci

23. ramadánu. Některé islámské autority však tvrdí, že určení přesného data má vycházet z individuálního pocitu každého muslima. Když například někdo pocítí, že noc 23. ramadánu je ta pravá, zbožně se modlí celou noc, ale pak ho známý přesvědčí, že ta pravá je až 25. ramadánu, může se modlit i celou tuto noc. Cílem je co nejlépe se věnovat uctívání Boha a modlitbám. Podle Božího zvěstování je však tato noc jen jedna a říká se, že obloha je úplně jasná a večer před ní psi neštěkají.

Spáchaný hřích není dílem Satana a dobro se násobí

Pokud jde o povinnosti muslima během ramadánu, počínaje východem slunce až do jeho západu se má zříci jídla, nápojů, kouření a pohlavního styku. Všechny zmíněné činnosti se mohou vykonávat až po západu slunce (*maghribu*). Doba půstu se různí od 12 hodin 5 minut do 16 hodin 14 minut – v závislosti na ročním období a časovém pásmu. Každé ráno si muslim má něco předsevzít – má vyslovit tzv. *níju*. Má se chovat zbožně a vyhýbat se výstřednostem a plýtvání. Podle různých výkladů se doporučuje, aby se lidé stranili zábav, neposlouchali hudbu kromě náboženských zpěvů, nedívali se na zábavné filmy, nepoužívali parfém, ženám pak, aby se nelíčily. Všem se doporučuje, aby se vyhýbali luxusu a požitkům. Nesmí se nadávat, klít, lhát, povyšovat se nad jiné, ubližovat živým tvorům. Je to měsíc odpouštění, velkorysosti, většího respektu k druhému člověku, měsíc duchovní obrody. Pod tímto pojmem se rozumí obnova schopnosti rozeznávat dobro od zla. Proto se během ramadánu muslimové věnují náboženství mnohem víc než jindy. V místních autobusech, *surfisech* a taxících lze běžně spatřit muslimy, jak drží v ruce malý Korán – čtou v něm, kde mohou.

Tak jako my na Nový rok, i muslimové si o ramadánu dávají předsevzetí, jací chtějí být v příštím roce. Podle islámského učení je ramadán požehnaný měsíc, který přikázal Bůh. Satan a jeho přísluhovači jsou zamčeni v pekle, vězí v okovech, a tak nemohou žádnému muslimovi našeptávat do ucha pokušení a svádět ho ze správné cesty. To však neznamená, že se nepáchají hříchy. Ty ovšem pocházejí

přímo ze srdce jistého člověka a ten se na působení Satanovo nemůže vymlouvat. Proto by se přečiny měly hodnotit ještě přísněji než jindy. Bůh však muslimům slíbil, že za dobré skutky budou náležitě odměněni. Abú Hurajra v *hadítu* (sbírce o výročí a skutcích Muhammada) s názvem Sahíh Muslim, uvádí, že budou znásobeny desetkrát až sedmsetkrát.

Každý muslim má být během ramadánu vnímavější vůči ostatním a jeho povinností je darovat almužnu. Ve Spojených arabských emirátech (SAE) je společenským konsenzem stanovena měrná jednotka almužny – 2,5 kg rýže, což odpovídá asi 87 korunám. V Egyptě nejvyšší islámská instituce al-Azhar stanoví každý rok konkrétní sumu, kterou má zaplatit každý člen rodiny. V roce 2011 to bylo 7,5 EGP, tj. cca 23 korun na osobu (1 EGP = 3,11 Kč; kurz z dubna 2012). Tuto sumu by měl dát na charitativní účely každý člen rodiny včetně rodičů, dětí a služek v domácnosti. Peníze se odevzdávají různým nadacím a sdružením, islámským i sekulárním. Mnohé z nich se zaměřují na charitu v afrických zemích. Dárcové určují, zda jejich peníze podpoří výlučně muslimy, nebo kohokoli v nouzi.

Půst, tedy *sawm* nebo *sijám*, se vztahuje na dospělé a zdravé lidi. Výjimku představují nemocní, mentálně postižení, staří lidé, cestující a těhotné, kojící a menstruuující ženy, vojáci za války a děti do věku puberty (není pevně stanoven). Všichni, kdo jsou v dobrém zdravotním stavu a v dané chvíli půst nemohou dodržet, mohou ho nahradit v jiném termínu, počet jeho dní by však měl být úplně stejný. O ramadánu v létě roku 2010 na žádost Muslimské rady v Německu, která zase dostala žádost od Německé fotbalové ligy, vydaly islámské autority al-Azharu *fatwu* (prohlášení), že profesionální sportovci nemusí půst dodržovat. Další výjimku představují cestující. I když se v některých *hadítech* uvádí konkrétní vzdálenost od místa bydliště, například 64 km, není přesně určeno, zda je muslim ještě cestující nebo ne, a posouzení zůstává na něm. Někdy k přesvědčení, zda je muslim ještě cestující nebo už ne, stačí pár kilometrů projetých na nejbližší dálnici, třeba i v rámci města. Přerušeni půstu se pak vztahuje na celý den. Pokud muslim (s upřímnou muslimskou vírou v srdci) jezdí často po světě, pak ramadán raději tráví doma, aby

mohl vychutnat spirituální a sváteční atmosféru, která je opravdu jedinečná. Setkala jsem se však i s tím, že někteří muslimové, kteří o sobě nahlas prohlašují, že jsou pravověrní, využívají možnosti strávit ramadán mimo *dár al-islám* (území islámu) jako záminky, aby se doma nemuseli podrobovat rituálům odříkání. Potom argumentují tím, že jsou-li mimo domovskou zem, nepocítují tu správnou atmosféru a nedokážou se plně soustředit na vážnost posvátného měsíce, a proto nejsou schopni ho dodržovat. Dá se ovšem vycítit, že jsou to jen prázdná slova. Raději by měli říct, že s tím nejsou srozuměni, nejsou toho schopni nebo prostě nechtějí držet půst, a proto raději vycestují. Konečně jsou i takoví, kteří mají víru v srdci a nepotřebují ji předvádět navenek třeba formou postu.

Zraky všech se upírají na Měsíc

Arabské náboženské autority mezi sebou závodí, které z nich se podaří stanovit dřív začátek astronomického nového měsíce. Pokud zvítězí Saúdská Arábie, ostatní arabské, ale i jiné muslimské země se na znamení úcty k zemi Dvou svatyní (myslí se tím Mekka a al-Madína) přizpůsobí tím, že i ony vyhlásí první ramadán na týž den. Jestliže ho však určí učenec z jiné arabské země, Saúdská Arábie ho většinou vyhlásí na další den. Írán jako nearabská země musí rovněž ukázat svou náboženskou váhu a vyhlásí ho také na jiný den – také kvůli tomu, že tam převažuje šítismus oproti arabským zemím, kde – až na Irák – převažuje sunnitský směr islámu. Libye si vzhledem k své specifičnosti zvykla vidět Měsíc v jiné poloze, a proto si určovala začátek ramadánu rovněž podle vlastního výkladu. To, že už starověcí Egypťané uměli určovat polohu hvězd, neznamená nic. Dokonce i přesné tabulky k stanovení začátku ramadánu od Syřana Kádima Habíba, který si je nechal patentovat ve Spojených státech, arabské a muslimské země ignorují a *muftiové*, tedy oficiální vykladači islámského práva (v každé zemi je jeden hlavní) raději přešlapují z nohy na nohu několik nocí na odlehlých místech v poušti nebo na horách, jen aby oni první zahlédli vyčnívající růžek nového Měsíce. I tady platí „ješitnost nad skutečnost“.

Začátky neočekávanějšího měsíce islámského kalendáře sledují nanejvýš pozorně nejen islámští učenci, tzv. *ulamá*, ale všichni muslimové po celém světě. Noc, kdy se očekává nástup nového Měsíce, se jmenuje *Noc vidění nebo pozorování*. I v minulosti se večer před touto událostí vydalo do pouště – kde je ticho a jasná obloha – několik profesionálních pozorovatelů. Pokud aspoň jeden z nich spatřil nový Měsíc, byl to dostatečný důvod, aby mohl být vyhlášen měsíc půstu.

Podle popisu známého orientalisty a arabisty Williama Lanea v první třetině 19. století v Káhiře na tento verdikt čekali mistři řemeslnických cechů – mlynáři, pekaři, řezníci a prodavači nejrůznějšího zboží spolu s muzikanty, fakíry a vojáky. Ti všichni vytvořili procesí a z citadely se vydali k nejvyššímu soudci *kádímu*. Ulice, jimiž procházeli, lemoval dav plný očekávání a vykřikoval: „Požehnání! Bože, žehnej Prorokovi!“ Vojáci měli koně slavnostně vyzdobené, před každým z nich šel nosič s pochodní. Procesí uzavírali mistři jednotlivých cechů. Když procesí došlo ke *kádímu*, všichni se rozdělili na skupiny, které o výsledku pozorování informovaly celé město, a to buď s pokřikem „Půst, půst!“ anebo, pokud ještě nebyl potvrzen nový Měsíc, volali: „Zítřka je měsíc *šaabán*, ještě se nepostěte!“ (*Šaabán* je islámský měsíc předcházející ramadánu). V takovém případě si muslimové ještě mohli dopřát jídlo, pití a kouření. Pokud bylo zamračeno a identifikace nebyla jistá, ramadán se nevyhlašoval. Mešity byly vyzdobeny lampami visícími nad vchody, jejichž světlo označovalo, zda je mešita otevřena celou noc nebo ne. Když nadešel ramadán, fajfky v rukou vystřídaly růžence.

Dnes začátek ramadánu oznámí televizní obrazovky a ostatní média. Kromě několika náboženských představitelů přímo na poušti s ním přicházejí astronomická centra, která tuto skutečnost oznamují prostřednictvím hlavního *muftího*. Například v Sýrii jsou tito představitelé seskupeni v tzv. Náboženském výboru, v Saúdské Arábii v Radě soudců (tj. soudců islámského práva – *šaríi*). Prostřednictvím médií mohou muftiové připomínat duchovní obsah tohoto měsíce. Každý muslim i dnes s napětím očekává první den ramadánu.

Raduje se, ale zároveň ví, že neujde trápení. Všechny televizní kanály vysílají každou modlitbu, největší pozornost se však věnuje modlitbě západu slunce, kterou muezzin oznamuje ukončení postu.

Fatúr a iftár

Začátkem 19. století bylo v kruzích vládní oligarchie Turků v Káhiře zvykem odebírat se během ramadánu do al-Husajnovy mešity k modlitbám a odpočinku. Ve dne bylo běžné vídat kupce, jak čtou Korán nebo rozdávají chleba chudým. V podvečer a po setmění byly pouliční kavárny zpravidla plné nuzáků, kteří čekali na to, aby přerušili půst kávou a vodní dýmkou. Právě o ramadánu byli nezvykle hluční a dotěrní. Pokud jde o střední a vyšší vrstvy, majitel domu vítal návštěvníky před setměním ve velké místnosti, kam umístil velikánský podnos se spoustou různých jídel. Nesměly chybět talířky s oříšky, hrozinkami, sušenými datlemi a fíky, kandované ovoce a jiné sladkosti; samozřejmě nesměl chybět typický ramadánový koláček *kahk*. Tento „předkrm“ se zapíjel *šerbetem* z vody a cukru, popřípadě se doplňoval čerstvým tvarohem a chlebovou plackou. Čtyři minuty po západu slunce se svolávalo k večerní modlitbě, po níž se všichni pustili do zmíněných pochoutek. Pak následoval *fatúr*, tedy ramadánová „snídaně“. Po ní všichni vykonali obvyklé večerní modlitby i speciální ramadánové, jimž se říká *taráwih*. „Snídalo se“ většinou doma, potom se šlo na návštěvy. V noci byli lidé zvyklí vycházet do ulic. Mnozí, hlavně ti bohatší, zůstávali spát i přes den, nejednou ho prospali celý. Někteří káhirští náboženští učenci během ramadánu denně praktikovali *dikr*, tedy opakování jistých slov a formulek až do transu.

Každou noc obcházeli všechny ulice *misahharátí*, pomalu tloukli na malý bubínek a recitovali veršíky opěvující noc vznešeného měsíce. *Misahharátího* vždycky doprovázel chlapec s dvěma lucernami. Účelem těch nočních pochůzek bylo oznamování začátku *sahúru*, což je čas posledního jídla před východem slunce. Bývalo zvykem, že *misahharátí* navštěvoval každý příbytek, kde ho někdy i každý den odměňovali za jeho službu. Domu, kde zrovna prožívali nějaký žal, se vyhnul. V některých domech střední vrstvy měly ženy ve zvyku zabalit minci do papíru, který zapálily a vyhodily z okna,

aby ji *misahharátí* uviděl. Za to jim zarecitoval první sůru z Koránu nebo pověděl krátký příběh dvou manželek téhož muže; vyprávění mělo často vulgární ráz a ženy z „dobrých“ rodin se těmi příběhy výtečně bavily.

Ranní volání z mešity se ozývalo mnohem dřív než obvykle – v zimě i dvě a půl hodiny před svítáním. V některých domech bylo zvykem objednávat si u *misahharátího* „budiček“, aby se mohli nasytit před východem slunce; v tom ho mohl zastoupit i domovník. Jíst a pít směli do chvíle, kdy dokázali rozeznat bílou nit od černé. Pokud jde o jídlo, někteří dávali přednost sytému *fatúru*, jiní *sahúru*. Zbožnější měli ve zvyku trávit posledních deset dní a nocí, popřípadě období od *lajlat al-kadr* přímo v al-Husajnově mešitě nebo v mešitě as-Sajjida Zajnab.

Když si srovnáme ramadán v Káhiře před dvěma sty lety a dnes, snad jediným výrazným rozdílem je, že dnes se Turci v Egyptě vyskytují pouze jako návštěvníci, ne v roli vládců. I když se změnilo mnohé, a to hlavně působením technického rozvoje, fenomén ramadánu jako neoddelitelné součásti náboženských rituálů zůstává téměř beze změny. Došlo jediné k mírnému jazykovému posunu, že k vyjádření ukončení postu se dnes místo *fatúr* používá slovo *iftár*, které však je odvozeno od téhož slovního kmene *f-t-r* s významem „ukončit půst, snídat“. Slovo *fatúr* nebo *futúr* označuje běžnou snídani.

Atmosféru ramadánu lze přirovnat k naší vánoční. Všichni se snaží být k sobě ohleduplnější než obvykle, pořádají se peněžní sbírky na různé charitativní účely. Ti bohatší připravují „snídani“ pro chudé a žebráky (v zemi, kde se takový společenský jev vyskytuje), a to tak, že před svým obchodem, dílnou nebo v blízkosti restaurací rozestaví několik stolů, někdy i desítky, na nichž se podává jídlo. *Misahharátího* jsem několikrát slyšela na vlastní uši a byl to opravdu zážitek jako z dávných dob.

V Káhiře dnešních dnů těsně před *iftárem* jsou ulice jako vymetené, každý spěchá, aby ho stihl na minutu. Kdo měl možnost navštívit hlavní město Egypta, určitě pochopí, proč je právě doba *iftáru* tak zajímavá; pro ostatní dodávám, že káhirske ulice jsou permanentně přeplněny masou lidí, troubících aut, všudypřítomných

kol s klaksony, autobusů, mikrobusů, vozů a vozítek, což znamená, že projít se tudy podle našeho chápání je téměř vyloučeno. A právě těsně před *iftárem* si můžete vychutnat prázdné ulice a v klidu se pokochat největším kolosem Blízkého východu a zároveň i Afriky.

Ramadánová realita

Pracovní doba se ramadánu přizpůsobuje. I když se uvádí, že se pracuje od devíti ráno do dvou odpoledne, skutečnost je taková, že pokud vůbec něco vyřídíte, pak pouze kolem jedenácti, kdy přijdou do práce někteří zaměstnanci. Mnozí neprijdou vůbec. Ti, kteří přijdou, končí kolem dvanácté. Pak už skoro nikoho neseženete. Všechny důležité věci, jako jsou návštěvy, smlouvy, závažná jednání, je potřeba vyřídit před ramadánem, protože pak musí všechno pár týdnů počkat. V Egyptě to ještě ujde, ale v zemích Zálivu zavládne tou dobou skutečná anarchie.

Koncem ramadánu mnozí vnímají půst už jenom jako trápení a kdo je upřímný, nesmlčí to. Lidé ustavičně myslí na svůj hlad či žízeň. Ještě vyhocenější jsou psychické stavy, pokud ramadán padne na letní období. Všichni jsou unavení, otrávení a nevrlí. Podrážděnost postupem doby vzrůstá. Týká se to zejména ježdění, neboť vyčerpaní řidiči nedokážou udržet pozornost a odevzdají se do rukou osudu, přičemž věří, že jsou pod boží ochranou. Proto také statistiky uvádějí vysoký počet havárií právě v průběhu tohoto měsíce. Nejnebezpečnější denní doba je těsně před *iftárem*, kdy se všichni řítí domů, jen aby dojeli včas. Muslimové schopní skutečně vydržet bez pití a jídla od svítání do soumraku jsou rádi, že zase zvládli další den. Poselství duchovní obrody tak v mnohém zůstává toliko poselstvím, protože k uvědomění si duchovní podstaty už nezbyvá sil. Těžko se rozjímá o správné cestě, když člověka dráždí vnější podněty.

Mnozí muslimové se snaží dodržovat půst do všech důsledků, a tak vyplivují vlastní sliny, aby opravdu nic nepolkli. Pokud by náhodou někdo na ulici jedl nebo žvýkal, mohl by mít co do činění s policií a dostat se do vězení za porušování veřejného pořádku.

Všichni muslimové přizpůsobují ramadánu své návyky: Spí, dokdy mohou, běžně až do odpoledne. Když se probudí, vydají se na nákupy. Obchody jsou ráno skoro prázdné a některé i zavřené, odpoledne a v noci se však vždycky hemží nakupujícími. Že se blíží ramadán, je cítit už několik týdnů předem. V obchodech jsou ramadánové slevy, některé zboží mizí, jiné je zase o hodně dražší, jako například dovážené vlašské a piniové ořechy, mandle a pistácie. Před samotným *iftárem* muslimové už sedí doma – ženy dovařují jídlo bez ochutnání, muži sledují seriály s historickou tematikou. Po večeri přijdou na řadu nekonečné seriály. Jejich sledování se už stalo nezbytnou součástí postního měsíce a televizní kanály se předhánějí, který z nich přinese nejžádanější seriál. Pozdě večer se chodí na návštěvy, muži prosedí hodiny v kavárnách a pak se vracejí domů na *sahúr*. Po nocích se královsky hoduje a po takovém hýření se dobře spí.

Královský iftár

O ramadánu, který připomíná naše Vánoce, nebo lépe Štědrý večer, všichni zásobují své domácnosti, aby mohli připravit ta nejlepší jídla. Po celé Káhiře lze najít stoly připravené pro chudinu, u nichž se však může zastavit každý, kdo nestačil doběhnout domů včas. První jídlo, které se v Egyptě konzumuje po skončení denního půstu, jsou zpravidla datle máčené v mléku. Mácejí se minimálně čtyřicet hodin, aby co nejlépe nasákly mlékem, které má obsahovat co nejlépe datlového sladu. Jako první se však pije *kamar ad-dín*, což v překladu znamená „luna víry“. Připravuje se ze sušené meruňkové želatiny rozpuštěné ve vodě. Tento nápoj je dost typický pro Sýrii, známé pěstováním meruňek. Pije se voda a jedí se datle, buď máčené v mléku, nebo vynikající drahé datle ze země Zálivu. Několik dní před ramadánem obchodníci na určitých místech v Káhiře, jako například na *Wakálat al-balah* (volně přeloženo „datlový hostinec“), kde se běžně prodávají textilní výrobky, začnou prodávat desítky druhů datlí, od nejkvalitnějších po nejpodřadnější. Mimochodem, nejlepší datle pocházejí z Iráku, Kuvajtu, Saúdské Arábie a Emiratů; obsahují nejvíce sladu a jsou skutečně jako med. Jiné datle – z Egypta a severní Afriky – jsou menší, sušší a s nižším obsahem cukru.

Iráčané, Kuvajfané, Saúdští Arabové, Emirátčané a Ománci, kteří k sobě mají jazykově poměrně blízko (mluví podobnými dialekty arabštiny, na rozdíl od egyptského, syrsko-palestinského nebo dialektů maghribských), své první jídlo začínají právě datlemi. Jedí je buď samotné, nebo ochucené anýzem či kardamomem. Někteří Arabové beduínského původu z Arabského poloostrova a Jordánska jedí datle s *akitem*, což je druh sušeného jogurtu z velbloudího mléka. Kdysi to byla běžná potrava beduínských kmenů, k níž se při jistých příležitostech vracejí. Datle zapíjejí pro Záliv typickou zelenohnědou kávou s chutí kardamomu, kterou připravují ve zvláštní nádobce zvané *dalla*. Charakterizuje ji nálevka v podobě dlouhého zahnutého zobáku, který se vycpává lýkem z datlových listů namísto cedítka. Tato káva se popíjí samotná nebo s datlemi a čokoládou. Zmíněné entrée se konzumuje nejčastěji doma, přičemž se pije hodně vody a čaje. V Maroku se rovnou po *iftáru* zapitém vodou začne jíst hustá polévka *haríra*. Někteří si k ní berou datle nebo smažené koláčky podobné našim placičkám.

V zemích Blízkého východu následuje hlavní jídlo až později, podává se kolem desáté nebo jedenácté hodiny a liší se podle té či oné země. Na rozdíl od nás, kde chody následují po sobě, v arabských zemích se nabízí najednou všechno, co je k dispozici, a každý si může nabrat, co chce a kolik chce. Podává se pečený beran (jde-li o velkou společnost), slepice na různé způsoby, nadívání holubi, makarony v bešamelu, ryba a k tomu rýže, podle možnosti ochucená praženými mandlemi, piniovými oříšky, hrozinkami, popřípadě také skořicí, dále hispánská *salsa*, to jest rajská omáčka s česnekem, nebo okra či fazole v omáčce a mnoho různých salátů a past v malých mističkách, spolu se zeleninou v kyselém nálevu. Oproti zemím Zálivu se v Maroku o ramadánu nejedí ryby, protože nezasytí, a navíc je po nich druhý den žízeň. V maghribských zemích se podává známý kuskus. Podstatné je, že všude se vaří ve velkém množství.

Na závěr se popíjí čaj; v zemích Arabského poloostrova a Úrodného půlměsíce je to silný oslazený černý čaj, na západě, v Maroku, tzv. marocký čaj, což je zelený čaj s mátou, přesněji máta s čajem. Samozřejmě, kdo chce, dá si místní kávu nebo známou tureckou kávu,

tj. malý kalíšek nápoje z jemně umletých, načerno vypražených zrn, s příchutí kardamomu. Ovšemže nemohou chybět sladkosti jako ramadánový *kahk*, *kunáfa*, *bakláwa* a všechny druhy oříšků. Na káhirských ulicích jsou vidět velká kamna, na nichž před vámi udělají *katáif*; můžete si jich nakoupit, kolik chcete, a naplnit, čím chcete. Na ulicích jsou taky vidět „akvária“ s dlouhatánskými nudlemi, ty se zase používají na domácí přípravu *kunáfy*.

Sváteční atmosféra

Ze všech arabských zemí probíhají oslavy ramadánu nejtradičtěji právě v egyptské Káhiře, kam si tou dobou velmi rádi zajedou i jiní Arabové, a také ve starobylých městech Úrodného púlměsíce. Specifikem ramadánu je výzdoba. Všude se stavějí barevné stany, kde se vedou učené disputace na různá témata nebo v nich zaznívá živá klasická arabská hudba. Ulice, obchody a domy jsou vyzdobeny moderními šňůrami blikajících žárovek a nad mnoha místy visí tradiční lampiony různé velikosti, které ulici večer a v noci nádherně osvětlují. Jmenují se *fánúsy*. Každý obchodník si svůj obchod zpestří typickými barevnými látkami, převážně červenými, které se používají jen jednou do roka – jsou určeny pouze pro tento jedinečný měsíc.

Sváteční chvíle dokreslují literární večírky, náboženské rozpravy, příběhy lidových vypravěčů, koncerty klasické i moderní hudby (v případě, že interpreti s vystoupením během posvátného měsíce souhlasí), divadelní představení z dějin Arabů, která se zpravidla konají v historických jádrech měst. Káhirska opera nabízí ramadánové večery, při nichž se představují jednotlivé arabské země svým charakteristickým folklorem, hudbou, popřípadě módní přehlídkou nebo malováním henových ornamentů na ruce, což je průvodní znak při ukončení tohoto měsíce. Připomeňme ještě ramadánové seriály, jež většinou pojednávají o historii islámu a o dějinách a kultuře Arabů. Filmy se v kinech za ramadánu promítají i po půlnoci.

K ramadánu neodmyslitelně patří kadidlo. V každé zemi se pálí jiný druh. Někde voní celá ulice. Kadidlový dým se převaluje pod

ramadánovými látkami na stáncích nabízejících ke koupí pochoutky a cukrovinky. Na bazarech a v domácnostech se v kadidelnicích střídá nejdražší *úd*, což jsou v tomto případě odštěpky dřeva, nejčastěji z kmene stromu *aquilaria*, macerované ve vonných esencích, nebo *lubán*, tedy pravé kadidlo v podobě kapek pryskyřice ze stromu *Boswellia sacra* z Ománu a Jemenu.

Misahharátí chodí oznamovat *sahúr* dodnes, ale jen v některých částech Káhiry. Prozpěvuje pět veršů a mezi nimi bubnuje, stále doprovázený svým společníkem. Pro odměnu si přichází koncem měsíce. Večer 15. ramadánu, tedy přesně uprostřed měsíce, se oslavuje *girgaún*. Svátečně nastrojené děti chodí po domech sousedů popřát jim šťastný *girgaún*, za což dostávají cukroví a oříšky. Nejvíce se *girgaún* připomíná v Egyptě a Bahrajnu. Za ramadánových večerů vládne jedinečná nálada. Pokud se večer projdeme zářícími uličkami staré Káhiry a cestou z folklorního představení eposu o kmenu *Banú Hilál* se zastavíme ve starobylé čajovně na šálek čaje a vodní dýmku, zažijeme přesně onu sváteční náladu, která dělá ramadán ramadánem. A zimní mlhy ji ještě přizahalí tajemnem.

Ramadán vrcholí koncem připadajícím na 29. nebo 30. den. Následujícího dne – prvního *šawwálu* (měsíce, který následuje po ramadánu) – začíná *íd al-fitr*, tj. svátek přerušení půstu, který se pompézně oslavuje celé tři dny. Jiným jeho pojmenováním je *al-íd as-saghír*, tedy malý svátek. Všichni si navzájem blahopřejí. Hned ráno prvního dne muslimové zajdou do mešity pomodlit se sváteční modlitbu *salát al-íd*. Potom snědí doma snídani typickou pro tento den – černý čaj s *kahkem*, tedy jemným pečivem s datlovou nebo ořechovou náplní. Podle zvyklostí by měl na *íd al-fitr* každý mít na sobě aspoň jeden kus nového oblečení. Děti dostanou darem šatičky, rodina zajde hned první den svátku navštívit nejbližší, kde dětem dají „sváteční“ peněžní dárek – *ídiju*. Chodí se také na hřbitov uctít památku zesnulých a na návštěvy příbuzných se jezdí i do vzdálených měst.

الشعاع

Vzpomínám si na zážitek z mé oblíbené káhirské ulice Slémán Góhar (tedy Sulajmán Džawhar) jednoho ramadánového večera. Jako vždy atmosféra v Káhiře byla úžasná a charakteristická. Domáci vytáhli ven kamna, na nichž dělali nudličky na *kunáfu*. Řídké těsto nalévali do dlouhého roštu s miniaturními dírkami vespod. Připomnělo mi to prázdnou kilovou pikslu od zabijačky; dno plechovky jsem si u babičky propíchala hřebíkem a pak jsem z ní kropila terasu, abych mohla líp setřít prach a špínu. Velmi podobně to fungovalo i na ulici Slémán Góhar, kde kuchař a prodavač v jedné osobě šikovně lil řídké těsto do dírkovaného roštu, proudy těsta se lepily na rozpálený kov, párkrát se otočily a už je kuchař sbíral špachtlí a dělal z nich velké tlusté copy. V té podobě je pak prodával jako polotovar k domácí přípravě *kunáfy*.

U druhých kamen jiný pekař pouštěl prstem dírou na dně konzervy – přesně jako já vodu v dětství – řídké těsto na rozpálenou plotnu a z toho se udělala malá placka. Když už jich měl pár upečených – pekly se jen z jedné strany, na té horní se nafoukly hezké vzduchové bubliny – shrnoval je špachtlí a prodával. Těmhle „mini-palačinkám“ se říká *katáif* a mohou se ochutit sladkou nebo slanou náplní. Slepují se neopečenou stranou, která dobře chytá, a pak se smaží. Sladké se polejí cukrovým sirupem.

Prožívala jsem svůj první ramadán v arabském světě a chtěla jsem si ty *katáifové* palačinky koupit, abychom je ochutnali. Požádala jsem půl kila; prodavač se na mě podíval a zeptal se, jestli jsem muslimka. Po pravdě jsem řekla, že ne. A on, že když nejsem muslimka, tak mi je neprodá. Tohle bylo jedno z mála mých ramadánových rozčarování, ale musím dodat, že šlo spíš o výjimečný zážitek.

Mimochodem, když se vás někdo neznámý na ulici zeptá, jakého jste náboženství, patří to k arabsko-islámskému standardu. Jde zpravidla hned o druhou otázku po tom, co zjistí, z jaké země pocházíte. Zatímco u nás patří otázka víry k soukromým záležitostem, v muslimském světě jde o věc veřejnou. V úsměvném protikladu k tomu stojí zážitek z muslimského, ale nearabského Íránu; přihodil se tam

mému kamarádovi. Podle tohoto standardu se vás tamní žena, pokud jste muž, hned po dotazu na zem původu rovnou zeptá, jestli jste svobodný.

Abych všechny a všechno neházela do jednoho pytle, což ani nedělám, musím uvést, že během postního měsíce se projevují i ekumenické snahy – jsou patrné všude, zejména v Sýrii, Libanonu, Palestině, Jordánsku, Egyptě, Maghribu a částečně i v Iráku. V mnohem menší míře jsou patrné v Zálivu. Někteří muslimové zvou své křesťanské sousedy nebo přátele a známé na *iftár* domů a naopak křesťané připravují pro své muslimské známé *iftár* u sebe. Já jsem byla nesčetněkrát pozvaná na *iftár* – docela běžně od svých egyptských, jemenských a iráckých kamarádů. Úsilí o sblížení se vyskytuje dokonce i na vyšší úrovni – patriarcha syrské ortodoxní církve se o ramadánu při *iftáru* setkává s vysokými muslimskými představiteli. Rozumí se, že takový přístup je vlastní lidem z jedné i druhé strany, pokud dokážou respektovat víru a názory těch druhých.

Svoboda vyznání v ramadánu

Najít si něco k snědku je pro nemuslimy o ramadánu asi nejtěžší v Zálivu a v Iráku. Všechny restaurace mají zavřeno a stravování funguje pouze v některých hotelích pro turisty. V Emirátech je otevřeno několik restaurací, předem však musí požádat o drahou licenci, a i tak jsou sledovány. Dokonce i v Dubai Internet City, kde se to přímo hemží cizinci, je otevřen pouze limitovaný počet restaurací. I ty jsou však odděleny závěsy, aby nikdo zvenčí neviděl dovnitř. Otevřeny jsou některé fast foody, ale najíst se v nich nemůžete. Kdyby vás uviděl někdo na ulici s balíčkem jídla, mohl by zavolat policii. V Egyptě je situace uvolněnější. Fungují lidové restaurace, kde se mohou cizinci nebo koptové najíst, aniž by je někdo obtěžoval; něco podobného je možné i v Tunisku, jenom musíte takovou restauraci najít.

الشَّمَاعُ

Islámským světem otřásla významná společenská událost, k níž došlo o ramadánu roku 2009 v Maroku. Mladé Maročanky sdružené v Alternativním hnutí pro osobní svobodu si jednoho dne tohoto postního měsíce, tedy v době, kdy po celém Maroku pro místní občany stále platí článek 222 Trestního zákona (o postihu toho, kdo je evidentně muslim a ostentativně na veřejnosti poruší půst před *iftárem*), dovolily uspořádat před nádražím v městě Muhammaďija piknik! Udělaly to na protest proti tomuto zákonu. Byl z toho celonárodní skandál. Aktivistky vzali do vězení, nedovolili jim několik měsíců opustit Maroko, vyhrožovaly jim fundamentalistické skupiny, nakonec to však pro aktivistky žádnou trestní dohru nemělo. Podpořila je i Marocká asociace pro lidská práva. Její předsedkyně Chadídža Rijádí rovněž bojuje proti zmíněnému zákonu a připomíná, že Maroko podepsalo mezinárodní závazek o svobodě vyznání. Uvádí, že většina lidí skutečně není v otázkách víry tolerantní k ostatním, odmítá však argument, že by marocké obyvatelstvo nebylo schopno zvyknout si i na lidi, kteří ramadán dodržovat nebudou. Přidala se i alžírská skupina pro lidská práva: vyzývá vládní autority, aby ochránily ty, kteří se nepodrobují půstu, a aby v době ramadánu povolily celodenní provoz v kavárnách. Zmíněné aktivity mají stále větší podporu mladých Maročanů, kteří jsou mnohem vzdělanější než střední generace. Fenomén, který zasáhl marockou společnost, má své odezvy v tom, že od roku 2010 během ramadánu v některých marockých městech, například i ve starém tradičním Fezu – *Fás al-bálí*, už fungují v době postu všechny restaurace, ale s upozorněním, že jídlo podávají jen dětem a nemuslimům. To znamená, že turisté klidně jedí venku na terasách vystaveni očím postících se muslimů.

Takový přístup arabských a muslimských autorit by mohl zajistit, že jednou budou náboženská pravidla dodržovat opravdu jen ti, kdo jim jsou oddaní a věří v jejich správnost. A ti, kteří mají vlastní představu o víře, nebo ti, kteří se nedokážou podrobovat tvrdým zkouškám náboženství a tajně doma během ramadánu kouří, jedí,

pijí a večer se až přežírají a někteří i ožírají (například v Zálivu) natolik, že dochází k těžkým otravám organismu, by mohli svůj postoj vyjadřovat symbolicky nebo otevřeně – bez toho, aby na ně někdo útočil. Útočil různým způsobem: tím, že neprodá jídlo, žádostí dokázat, že kupující není muslim, pokutou nebo bičováním. Otevřením této třinácté komnaty by se mnoha lidem ulevilo a chovali by se upřímněji.

Íd al-adhá a hadždž

Íd al-adhá, tedy svátek obětování, se oslavuje 10. den posledního islámského měsíce *dú al-hidždža*. Jeho alternativní název je *al-íd al-kabír*, v překladu „velký svátek“. Protože islámský kalendář je lunární, také *íd al-adhá* se posouvá každý rok o 11 až 12 dní. Muslimové ho považují za vzpomínku na proroka Ibráhíma (Abraháma) a na jeho oddanost, kterou prokázal Bohu, když byl ochoten obětovat svého vlastního syna Ismáíla (Izmaela). Zde oproti židovské a křesťanské tradici dochází k záměně Izáka Ismáílem. Sám Muhammad islamizoval židovsko-křesťanské proroky, a proto také Ibráhíma a Ismáíla považují muslimové za pravé muslimy a Ismáíla za praotce Arabů.

Tento svátek, který trvá čtyři dny, spadá do skupiny svátků souvisejících s poutí do Mekky – *hadždžem*, která představuje jeden z pilířů víry každého muslima. *Hadždž* musí absolvovat každý duševně zdravý a dospělý muslim aspoň jednou za život. Jediný, kdo si *hadždž* může nahradit, je nemocný muslim, ale musí svému náhradníkovi zaplatit cestovní náklady. Jelikož se tuniské město Kajruwán považuje díky mešitě Ukbu ibn Náfia za čtvrté nejdůležitější muslimské místo (po Mekce, al-Madíně a Jeruzalému), mezi obecným lidem se říká, že sedm návštěv Kajruwánu a ovšem zmíněné mešity se rovná jednomu *hadždži*. Ve skutečnosti tato fáma nemá náboženskou oporu, a proto se každý muslim musí snažit, aby mohl mekku islámu navštívit aspoň jednou v životě. *Hadždž* představuje poslušnost rituálů, které muslimové vykonávají v průběhu šesti dní, kdy jsou uvedeni do stavu

„zasvěcení“. Během té doby se žádný poutník nesmí holit, česat, stříhat si vlasy, vousy nebo nehty, krášlit se nebo používat parfému. I tady má pro sebe v duchu vyslovit předsevzetí, tedy *niju*.

Nejsvětější relikvie

Abychom tento svátek pochopili, musíme se na chvíli ponořit do faktů a legend. Hlavním kultovním místem v Mekce, samém duchovním centru islámu, je Kaaba. Slovo *kaaba* v arabštině znamená „kostka“. Je to relikviář o rozměrech 15 x 12 x 10 metrů, postavený z kamenných bloků, kde je do východní stěny ve výšce jednoho a půl metru vsazen Černý kámen z čediče, který představuje nejsvětější a nejuctívanější relikvii v celém islámském světě. Tento kámen byl uctíván už v předislámských dobách a poutě k němu byly součástí polyteistického náboženství, proto mu dělaly společnost sošky rodových božstev – boha Hubala a bohyň Allát, al-Uzzá a Manát. Hubal byl bohem kmene Kurajš, který vládl v Mekce v době nástupu islámu. Z něho pocházel i Muhammad. Třebaže Muhammad odmítl všechna polyteistická božstva a pohanské kultury předislámských Arabů i ostatních kmenů, otázkou zůstává, proč právě kultovní místo jiných božstev a křesťanského i židovského monoteistického náboženství určil za nejdůležitější místo islámu. Fakta mluví pro pragmaticko-politické spojení s Ibráhímovou tradicí, aby si tak naklonil místní kmeny, včetně hidžázkých židů. Podle Koránu postavil Kaabu první člověk Adam. Znovu ji vystavěl Ibráhím s Ismáílem poté, co byla na nebe vzata, a tak uchráněna před potopou. Archanděl Gabriel, arabsky Džibráíl, jí potom vrátil Černý kámen. Černý kámen byl meteorit, který spojil nebe a zem a svým pádem ukázal, kde dochází k propojení světského světa s posvátným. Podle legendy byl zprvu bílý, ale od hříchů muslimů zčernal, proto se mu kajícně klanějí. Kámen má v průměru asi třicet centimetrů a je vsazený do stříbrného rámu. Kaaba je pokryta černým hedvábím se zlatými výšivkami kaligraficky zachycujícími verše Koránu a hlavně vyznání víry – *šahádu*. Mění se jednou za rok, vždycky před *hadždžem*. Vzácnou příkrývku každý rok finančně zajistí jiná muslimská země a starou předávají poutníkům jako amulet. Kaaba je obestavěna mešitou a umístěna centrálně na jejím nádvoří.

Hadždž a jeho rituály

Pouť do Mekky začíná sedmý den měsíce *dú al-hidždža*. Okruh posvátného okrsku kolem Kaaby je v rozmezí od pěti do třiceti kilometrů. Muži jsou oblečeni do *kafanu*, dvou volných bílých kusů látky – podmínkou je, že nesmějí být sešité –, ženy mají dlouhou splývavou tuniku a šátek na hlavě, ale odhalenou tvář a ruce, na nohou jednoduché sandály nebo šlapky. Hlavní rituály v jednotlivých dnech jsou tyto:

1. Obřady začínají kázáním ve Svaté mešitě – *Masdžid al-hárám*. Po něm poutníci sedmkrát obcházejí Kaabu proti směru hodinových ručiček (*tawáf*), dotýkají se jí, a komu se to poštěstí, políbí Černý kámen nebo aspoň svatyni. Kdo se vzhledem k obrovskému davu poutníků nedokáže přiblížit, aby se dotkl kamene, aspoň na něj ukazuje pravou rukou. Pokaždé, když se k němu poutníci přiblíží, zvolají *takbír*, tedy modlitbu *Alláhu akbar!* – Bůh je veliký!

2. Ještě téhož dne po *tawáfu* musí každý poutník sedmkrát proběhnout nebo aspoň projít vzdálenost mezi vršky al-Marwa a as-Safá; při běhu recituje verše z Koránu. V minulosti to byly nízké pahorky, dnes jsou to dvě skály obehnané plotem v rámci Svaté mešity. Al-Marwa je od Kaaby vzdálena 91 metrů a vzdálenost k as-Safá, kterou mají poutníci uběhnout, je 450 metrů. Trasa je zřejmá, neboť dnes jde o dlouhou, mramorem vydlážděnou chodbu v rámci Svaté mešity, která je dokonce klimatizovaná. Část chodby je vymezena pro těžší zdravotní případy, například pro vozíčkáře, aby se nemuseli tlačit mezi poutníky.

Podle islámské tradice má tento běh symbolizovat hledání vody Ibráhímovou manželkou Hagar (arabsky Hádžar), kterou Ibráhím na Boží pokyn zanechal mezi pahorky a vydal se do Palestiny. Poté co Hagar sedmkrát bezúspěšně proběhla mezi al-Marwa a as-Safá, vrátila se k synovi. Ten právě kopl do písku a z něj vytryskl pramen, o což se přičinili andělé. Tato studna se jmenuje Zamzam. Legenda vypráví, že když se Ibráhím vrátil, našel Hagar, jak těžší z obchodu s vodou, kterou vyměňuje za jídlo a jiné zboží s kameny, jež se potřebovaly napít na cestách v nehostinné poušti. Proto k rituálu patří napít se při běhu ze studny Zamzam vody, která se na dlouhé chodbě distribuuje z chladicích boxů.

Malá pouť

Pokud poutník absolvoval *tawáf* – kroužení kolem Kaaby – a běh mezi vršky, znamená to, že skončil tzv. malou pouť, která se nazývá *umra*. Takových malých poutí může muslim vykonat za život několik a v kteroukoliv dobu. Jistěže se cení, když jich absolvuje co nejvíc. Jenže většina muslimů dlouhá léta na *hadždž* šetří a do Mekky se dostane jen jednou v životě. Proto využívají této možnosti a dokončují celý obřad velké pouti, který pokračuje následujícího dne.

3. Na ten den – osmý den měsíce *dú al-hidždža* – saúdské autority zabezpečí, aby se poutníci ze svých stanů, jichž jsou v okolí Mekky desetitisíce, dostali do údolí Mína východně od Mekky. Tam tráví celý den modlitbami a úvahami a tam také přenocují.

4. Devátého dne se vydávají k vrchu Arafát, kde Muhammad pronesl své poslední kázání. Podmínkou platnosti *hadždže* je, aby tam setrvali celé odpoledne až do západu slunce. Vrch Arafát (jiným jménem Vrch milosti – *džabal ar-rahma*) je vysoký 70 metrů a za místo, kde se vykonává rituální stání, tedy *wukúf*, se považuje i pouštní planina kolem něj. *Wukúf* symbolizuje pokoru před Bohem.

5. Navečer se poutníci přemisťují do svatyně Muzdalifa, kde se modlí. Svatyně se nachází mezi údolím Mína a planinou Arafát. Na ní si nasbírají kamínky, které budou potřebovat následující den.

Ukamenování Satana

6. Další, desátý den měsíce, je svátek obětování – *íd al-adhá*, jímž celá pouť vrcholí. V ten den se koná důležitý rituál – ukamenování Satana. Poutníci v údolí Mína házeli nasbírané kameny na tři sloupy (arabsky *džamarát*). Dříve poutníci tři sloupy vzdálené od sebe 150 a 225 metrů obklíčili a házeli na ně ze všech stran, což znamenalo, že kámen často přeletěl na druhou stranu, kde stáli zase jiní poutníci. Tak bylo mnoho z nich zasaženo kamenem. Saúdské autority se po *hadždži* v roce 2004 rozhodly, že předejdou nechtěnému kamenování poutníků a vybudují mírně oválné zdi, které budou sloužit místo sloupů. To se také stalo a od té doby stojí místo tří sloupů tři zdi dostatečně dlouhé – 26 metrů –, aby na ně mohlo házet kamení

dostatečně velké množství poutníků, kteří se předtím tísnilo na mnohem menším prostoru. Počínaje *íd al-adhá* poutníci hážou na velkou zeď (*al-džamra al-kubrú*) sedm kamínků. Den po *íde* hodí sedm kamenů na každou ze tří zdí a druhý den po *íde* to zopakují. Tím splní svou povinnost ukamenovat Satana 49 kameny. Všechny tři *džamarát* představují podle islámské historie Satana, kterého Ibráhím odehnal vždy sedmi kameny vystřelenými z praku. První zeď znamená pokušení ze strany Satana, aby Ibráhím neobětoval Bohu svého syna Ismáíla, druhý pokušení od Hagar, která ho rovněž naváděla, aby to nedělal, a třetí – pokušení v podobě samého Ismáíla, aby ho otec neobětoval. Symbolicky to znamená zapudit vlastní ego.

Ukamenování Satana je nejnebezpečnější částí celé pouti. V minulosti se nejednou stalo, že když masy poutníků v den *íd al-adhá* běžely ke sloupům hodit na ně kameny, vznikla v davu panika a při ní bylo mnoho lidí ušlapáno a udušeno. Například v roce 2006 přišlo při tomto rituálu o život minimálně 346 poutníků. Saúdské úřady pak vydaly *fatwu*, tedy nábožensko-právní prohlášení vysokého islámského učence *muftího*, že ukamenování Satana se nemusí odbyvat pouze kolem poledne, ale po celý den.

7. Po ukamenování Satana nastává čas k obětování – rituální zabít berana. Poutníci tento akt nevykonávají sami, před příchodem do Mekky si zakoupí kupon, na jehož základě řezník v Mekce zabije ten den jejich jménem berana. Rituální zabítí krávy se rovná zabítí pěti a velblouda sedmi ovci, to znamená, že tímto způsobem se vyřeší oběť pro pět nebo sedm poutníků. Záměrem je, aby obětoval každý, a protože mnozí zúčastnění jsou chudí, je pro ně lepší, když ušetří. Nejde tedy o snížení počtu obětovaných zvířat. Maso se potom z Mekky rozesílá jako charita do celého světa. Ovce, respektive kráva nebo velbloud jsou obětováni v souladu s islámskou interpretací obětování Ismáíla jeho otcem Ibráhímem.

8. Poslední povinnou součástí pouti je znovu *tawáf*, poutník tedy znovu obejde Kaabu.

Jedenáctého a dvanáctého dne měsíce *dú al-hidždža* ještě poutníci kamenují Satana, z posvátného stavu však musí vystoupit, to znamená odejít z posvátného okrsku do západu slunce dvanáctého dne, jinak by museli jít kamenovat Satana znovu. Někteří využijí

příležitosti, že jsou na místě dvou svatyně, Mekky a al-Madíny (proto titul saúdského krále zní Strážce Dvou svatyně), a zajdou do al-Madíny uctít hrob proroka Muhammada, který je součástí Mešity Proroka. Do okruhu těchto dvou míst nemá přístup vyznavač jiného než muslimského vyznání. Tomu, kdo absolvoval *hadždž*, se říká *hádždž*, ženě *hádždža*. Toto pojmenování se někdy užívá jako milé oslovení kamaráda, i když na pouti nikdy nebyl.

Význam *hadždžu* během dějin islámu velmi podstatně vzrostl. Jde o nejvyšší projev islámské solidarity a jednoty ve víře. Co do množství poutníků je to nejmasovější akce, kterou dnes může předčít pouze *pijáde* – součást vzpomínkové události *ášúrá* v den *arbaín*. O tom však až později. Pouti se každoročně účastní statisíce muslimů z celého světa; byla už překonána hranice tří milionů.

Jednou, když jsem letěla z Káhiry do Casablanky, natrefila jsem na plné letadlo poutníků, kteří se vraceli z pouti v Mekce domů. Zavazadlový prostor byl nacpaný k prasknutí a nevešla se tam už ani moje kabelka. Za neklidného letu na mě najednou začalo shora něco téct. Vyskočila jsem a vzápětí se ukázalo, že se na mě lila voda z posvátné studny Zamzam; poutníci si ji vzali s sebou jako vzácnou památku. Rovnou mě posvětila, a ani jsem nemusela být v Mekce! Voda ze studny Zamzam je ve velké vážnosti a poutníci si ji berou domů, aby je ochránila ode všeho zlého. Takhle jsem se pod její ochranu dostala i já. Že by znamení osudu?!

A teď zpátky k *idu al-adhá*. Když jsme pochopili, proč vlastně existuje, řekněme si, co se během něj děje v normálních domácnostech, neboť ne všichni muslimové jsou v desátý den *dú al-hidždže* na pouti k Mekce, a i když jsou doma, je to pro ně velký svátek. Trvá čtyři dny. První den *idu*, tedy svátku, se asi hodinu po modlitbě svítání jde do mešity, kde proběhne krátké kázání.

Povinnou součástí náboženských pravidel je rituální zabití berana a darování jeho masa. Někteří nakoupí maso předem, jiní až ve dnech volna. Může se tak stát hned první den nebo kterýkoliv další ze čtyř dnů oslav. Muž buď zařizne berana sám, nebo jde na trh, kde prodávají zvířata, zaplatí za zvíře a hned i za službu rituálního zabití a rozporcování masa. Domů přinese očištěné maso, přičemž jedna třetina zůstává pro vlastní rodinu, druhá jde sousedům a kamarádům a třetí je určena chudým nebo těm, kdo nemají takový dostatek jako jeho rodina. Příbuzní se navštěvují ve velkém a bývá zvykem zajet třeba na druhý konec země nebo jinam, kde se oslavuje. Na stole nesmějí chybět sladkosti. Děti dostávají dárečky a pár drobných a všichni si kupují nové šaty. Návštěvy nosí sladkosti na velkých podnosech. Pokud jde o vaření nějakého speciálního jídla k této události, v zemích Zálivu se nic výjimečného nekoná, až na Omán. Tam se připravuje speciální jídlo *šúwá*, což je velbloudí nebo skopové maso pečeno-dušené v zemi. Jinde v Zálivu se vaří tak jako v jiné dny, podstatou je využít skopového. Zato v Maroku se v ten den připravuje kulinářská specialita. Připomíná hustou dršťkovou polévku ze střev a žaludku, do níž se přidává množství koření. Zatím co se vaří polévka, vedle se pečou špízy ze srdce a jater, také obalené směsí koření a tukem.

Oba svátky, *íd al-fitř* a *íd al-adhá*, jsou tou nejvhodnější dobou k setkávání. Beduíni mají ve zvyku pomalovat se henou – ženy i muži.

Islámský Nový rok

Jak jsme si už vysvětlili, islámský kalendář podle *hidžry* se liší od našeho gregoriánského. Nový rok začíná prvním měsícem *mu-harramem* a první den toho měsíce se jmenuje *rás as-sana*, Nový rok, přesně tak jako v našem smyslu. O islámském Novém roce si muslimové připomínají odchod Muhammada z Mekky do al-Madíny. Došlo k němu 15. nebo 16. července 622 a považuje se za začátek muslimské éry. Tento den vyhlásily vlády arabských států za státní svátek. Do práce se nechodí, reálně to však pro Araby a muslimy

nic zásadního neznamena. Popřejí si všechno nejlepší do Nového roku a svátek je tím vyřízený. Stane se, že někteří ho využijí k půstu.

Narození Proroka

Z hlediska slavení a tradic je přitažlivější svátek narození Muhammada – *mawlid-an nabawí*, doslova „narození Proroka“. Oslavuje se ve dvanáctý den měsíce *rabí al-awwal*. Jako každý islámský svátek i tento je dnem setkávání a návštěv.

V ten den je v Egyptě zvykem připravovat *kusousí*, tedy *kuskus* nasladko s hrozinkami, a peče se kachna. Představy naší a egyptské kachny mají k sobě velmi daleko, protože Arabové kachny, popřípadě husy nevykrmují jako my. Kachny jsou hubené, typově podobné pekingským, a loví se divoké v blízkosti jezer. Jinde o *mawlidu* nesmí na stole chybět cizrnová pasta – *hummus*. Dalším zvykem je nakoupit sladkosti a potom je podávat v rodině; nakupují se také pro chudší sousedy. Typickými sladkostmi jsou pomalovaní cukroví koničci, panenky a loďky bílé barvy – panenky pro děvčátka, koničci a loďky pro chlapce; panenky na sobě mají vždycky něco výjimečného, například křídla. Kvůli barvám tento typ sladkostí ministerstvo zdravotnictví v Egyptě nedávno zakázalo. Sice jsou pořád k dostání, ale většinou plastové. I tento zvyk dnes už pomalu ztrácí na své intenzitě.

V Súdánu se o *mawlidu* setkávají představitelé súfijských řádů a předzpěvují chvalozpěvy na Muhammada, vyzdvihují jeho vlastnosti a činy. Shromáždění návštěvníci to opakují po předzpěvákovi, který přitom tluče na malý buben. Tyto oslavné ódy se jmenují *madih*. Nejznámější oslavy se konají navečer u ummdurmánského Big Benu, druhý den bývá volno. Každý ho využívá podle svého a nevnímá se tak jako velké *idy*. V Súdánu připomínkové oslavy trvají ještě dalších pět dní. Všude jsou k dostání typické sladkosti v podobě tuhého želé.

Svátek narození Muhammada se spojuje i s jinými zvyky, například s návštěvami hrodek „svatých“, i když jim tak v arabském světě

neříkají. Jde o hroby významných osobností islámského světa nebo lidí, kteří byli ve styku s Muhammadem a označují se za jeho společníky. Příkladem je hrobka Abú Zamaa al-Balawího v tuniském Kajruwánu. Al-Balawí byl údajně Muhammadovým holičem, neboť u sebe nosil tři chlupy z jeho brady. Celý komplex i s mešitou se jmenuje Hrobka pana Společníka. Chodí k ní celé rodiny a opakují modlitby po předříkávači, který jim před odchodem pokropí zápěstí růžovou vodou z mosazné nádoby. V tento významný den se v prostorách hrobky vykonávají i obřizky chlapců a svatební obřady.

Šamm an-nasím

Tento svátek, který je dnes považován za koptský čili křesťanský, se slaví vždycky v pondělí po koptských Velikonocích. Název v arabštině znamená „vůně vánku, brízy“. Původně se *šamm an-nasím* oslavoval v Egyptě ještě za dob faraonů a souvisel se začátkem ročního období rozpuku, což přibližně znamená začátek jara. S postupným pokřesťanšováním faraonského Egypta v prvních stolecích našeho letopočtu se tato slavnost sladila s křesťanskými svátky a v této podobě zůstala i po islamizaci země. Historikové spojují *šamm an-nasím* s příchodem chamsínu – období trvajícího padesát dní. Právě během něj se objevují pouštní bouře a větry zanášející písek z pouště do měst.

V současnosti jde o svátek, který slaví všichni Egypťané; křesťané kvůli koptské tradici převzaté ze starého Egypta a muslimové přímo kvůli staroegyptské historii. Protože se slaví na jaře, rodiny si rády vyjedou ven nadýchat se čerstvého vzduchu nebo si udělají piknik, nejraději u Nilu nebo v zahradách a parcích. Také se plaví na *fallúkách*, typických egyptských loďkách ozdobených květinami. Muži by měli dát ženě lotosový květ. Protože mnozí se chtějí nadýchat čerstvého vzduchu na pobřeží Rudého nebo Středozemního moře, ministerstvo na tu dobu posiluje vlakové spoje do přímořských lokalit a zlevňuje jízdenky.

Svátek brízy se vyznačuje jídlem, jež se logicky traduje od dob starého Egypta. Ráno se jedí vařená vejce – malovaná nebo jinak ozdobená, čímž svátek tak trochu připomíná Velikonoce. K piknikovému

obědu patří zelená fazolka, neomyšlitelná sušená slaná ryba *fisich* (druh parmičky) a *ringa* (herynek), mladá cibulka, hlávkový salát a kaše z bobů – *fúl midammis*.

Arabské Vánoce

Vánoce jsou pro egyptské ortodoxní křesťany – kopty – mimořádně důležité proto, že v Egyptě pobývala jistou dobu Svatá rodina – Panna Maria se svatým Josefem a malíčkým Ježíšem. Uvádí se, že křesťanství přinesl do Egypta svatý Marek kolem roku 43, proto ho koptové považují za svého prvního papeže – mají totiž své vlastní papeže. K známým a zároveň charismatickým koptským papežům patřil Šinúdá III., který zemřel v březnu 2012 jako už 117. v jejich celkovém pořadí. Koptský papež je zároveň hlavou Koptské ortodoxní církve Alexandrie, kde sídlí její správa. V Egyptě žije kolem dvanácti milionů koptů a další čtyři miliony jinde ve světě, zejména v Súdánu. Koptské bohoslužby probíhají v koptštině, která je potomkyní staré egyptštiny. Koptština se v současné době užívá jen k liturgickým účelům v koptských kláštorech na různých místech Egypta.

Koptové oslavují Kristovo narození 7. ledna, což odpovídá 29. dnu koptského měsíce *koiak*, arabsky nazývaného *kijáhk*. Koptské názvy měsíců jsou odvozeny ze staroegyptských a souvisejí se starobylými božstvy nebo svátky. Koptové se řídí juliánským kalendářem, který má také 365 dní, přičemž každý čtvrtý rok je přestupný.

Koptské Vánoce začínají postem, který trvá 43 dní. Postit se neznamená nejíst, pouze vyloučit maso, ryby, vajíčka a výrobky z mléka, to znamená všechny potraviny živočišného původu. Celkové období tvoří čtyřicet postních dní, které dodržoval Mojžíš, když měl dostat desatero přikázání, tři zbylé dny souvisejí s čistě káhirskou legendou o zázraku – posunutí kopce al-Mukattam u Káhiry. Půst začíná adventním 25. listopadem a končí 6. ledna. Ve skutečnosti se koptové postí jen poslední den před svými Vánocemi a potom si také zdobí vánoční stromček. O adventu pořádají koncerty s vánočními koledami a koptskou sakrální hudbou, kromě toho také bazary, z jejichž výnosu část putuje na charitativní

účely. Známy je diplomatický, polský a německý bazar, kde se nabízejí kromě typických výrobků daných zemí také vánoční ozdoby a jídla, například polský bigos (guláš z různých druhů masa a kyselého zelí), zelňačka a vepřové klobásy. Zkrátka kyselé zelí nesmí chybět.

Kristovo narození se slaví půlnoční mši v řadě koptských kostelů, zejména v káhirské katedrále svatého Marka. Půlnoční začíná v jedenáct večer a vysílá ji také egyptská televize. Některé speciální bohoslužby, především v kláštorech roztroušených po celém Egyptě, trvají od deváté hodiny večer do čtvrté ráno. Kostely jsou vyzdobeny betlémy s anděly a lucernami podobnými těm, jaké se užívají o ramadánu.

Koptové se k svátku Narození Páně nastrojí do nových šatů. Podobně jako muslimové o svátku *íd al-fitr* po ramadánu také koptové jedí o Vánocích tradiční *kahk* – pocukrovaný koláček z křehkého těsta plněný ořechy nebo datlovou nádivkou. Peče se a dokonce se rozdává tradiční chlebová placka *kurbán* s vyrytou pečetí kříže a dvanácti dolíčky symbolizujícími apoštoly. Po mši dostanou děti dárky a nové oblečení. Druhý den jedí koptové *fattu* – vařené maso a vývarem polité opečené placky s rýží, tedy totéž co muslimové o svátcích. Koptské rodiny mají rovněž ve zvyku navzájem se navštěvovat. Jako dárek se nosí svíčky a lucerny, děti dostávají *ídiju*, čili peníze k svátkům. Svíčka připomíná noc, kdy Panna Maria porodila Ježíška, teplo lampy ji ochránilo před zimou.

Islám se dostal do Egypta roku 642 a islámské svátky koexistovaly s křesťanskými. I během muslimské nadvlády v Egyptě mohli křesťané vyznávat svou víru, třebaže byli jinak v nejednom ohledu limitováni. Ve starších dobách, například za vlády dynastie Fátimovců, kalifové podporovali dodržování koptských svátků a dokonce nařizovali, aby se rozdávala ryba *fisích* a *zallábija*, pražené šištičky s medem. Později, například v 19. století, museli koptové nosit černé turbany, aby se odlišili od muslimského obyvatelstva, a cestovat v zemi mohli jen se svolením úřadů. Obsazování politických funkcí kopty je omezeno dodnes. Píše o tom i bývalý státní ministr zahraničních věcí Egypta a bývalý generální tajemník OSN Butrus Butrus Ghállí, který je koptského vyznání.

Oslavovat Vánoce v Egyptě bylo pro zámožné Angličany běžné už koncem 19. století. Oslavu vánočních svátků spojovali s pobytem v příjemném podnebí. Od té doby dodnes egyptské hotely každoročně nabízejí vánoční náladu.

Vánoce slaví také iráčtí křesťané – chaldejci, syrští křesťané, asyřané nebo nestoriáni, kteří se považují za původní obyvatelé Iráku. Narození Ježíše Krista slaví 6. ledna a ten den využívají také k pokřtění poslední dobou narozených dětí. Tradiční je rovněž to, že vánoční svátky znamenají pro snoubence dobrou příležitost ke svatbě.

Neméně důležité jsou vánoční svátky v Palestině. V Betlému, kam se upírají zrazy milionů křesťanů z celého světa, slaví Vánoce všichni palestínští křesťané, jichž je 16 denominací, a s nimi dnes už tisíce poutníků a turistů, kteří přijíždějí prožít tyto dny na vysněné místo. Nejdůležitějším dnem Vánoc je 24. prosinec, kdy se všichni účastníci shromáždí na náměstí u baziliky Narození, kde se před polednem asi tři hodiny konají různá procesí křesťanských odnoží z různých oblastí Palestiny doprovázená hudbou. Po nich se místní křesťané vrátí domů, kde už je čeká slavnostní vánoční pokrm v podobě pečeného jehněte s nádivkou. Po něm nesmějí chybět medovo-sezamové kuličky.

K Vánocům patří samozřejmě vánoční výzdoba v podobě stromčků, andělů, hvězd a svíček. A ovšem dárky, ty rozdává Santa Klaus při návštěvě jednotlivých domů. Ví, co má přinést – každá rodina si dárky objedná předem. Vyvrcholením Vánoc je půlnoční mše 24. prosince; trvá dvě hodiny, televizi se přenáší do celého světa a pro shromážděné poutníky na velkoplošné obrazovky na náměstí. Kdo chce být osobně přítomen, musí si vyřídit povolení už dva měsíce předem. Výjimečnost chvíle potvrzuje i přítomnost nejvyšších palestinských představitelů, včetně bývalého prezidenta Jásira Arafata a dnešního Mahmúda Abbáse. Jejich účast je důležitá jako potvrzení soužití křesťanů a muslimů v této boji zmítané části regionu, kde procento křesťanů stále klesá. Proto ti, kdo zavítají do Betléma s představou romantické křesťanské atmosféry, jakou vidí ve filmech o Ježíši Kristovi promítaných o Vánocích nebo Velikonocích,

musejí počítat s tím, že narazí na typicky arabské muslimské město, kde není po takové idyle ani vidu, ani slechu.

Podle egyptské etnoložky Džajlán Abbás tradice vánočního stromku pochází z Egypta ještě z dob před vznikem křesťanství. Zvyk se spojoval se zimním slunovratem, kdy se uzavíral rok. Při té příležitosti se používala palmová větévka s dvanácti výhonky (datlová palma rozvine pupeny jednou za měsíc). Když se idea palmové ratolesti dostala do Itálie, palmu postupně nahrazoval jehličnatý strom. Stromek ozdobený svíčkami a světýlky byl důležitou součástí oslav saturnálií, tedy období oslav zimního slunovratu od 17. do 21. prosince. Tak se přenesl i do křesťanské tradice.

Ášúra

Pro pochopení tohoto šíitského svátku nahlédněme napřed do dějin islámu. Rozkol v jeho vývoji se začal rýsovat hned po smrti Muhammada roku 632, a to kvůli sporům o následnictví. Muhammad tuto otázku během svého života nevyřešil. Jedni říkali, že kalifem, tedy náboženským i světským vůdcem, by měl být nejschopnější z muslimské obce. Ti si postupně začali říkat sunnité. Další skupina byla po události, kterou si popíšeme, označovaná jako šíité a zastávala myšlenku, že kalifát by měl zůstat v rukou Prorokových příbuzných.

Po Muhammadově smrti se vlády zmocnil Abú Bakr (otec jeho nejoblíbenější manželky Áiši); vládl v letech 632–634. Po něm nastoupil energický a významný vojevůdce Umar (měl zásluhu o to, že islám překročil hranice Arábie, dobyl Palestinu, Persii a Egypt; vládl v letech 634–644). Třetím kalifem byl Utmán (644–656) a posledním pravověrným kalifem – jak se zmínění čtyři kalifové označují – Muhammadův bratranec a zároveň zeť Alí (ibn Abí Tálíb). Za ženu měl Muhammadovu dceru Fátimu. Na trůn se dostal po řadě mocenských zápasů, včetně vítězství v boji nad Áišou, vdovou po Muhammadovi, která byla jeho úhlavní nepřítelkyní. Vládl v letech 656–661. Měl jedenáct synů, z dcer je známá Zajnab. V islámském světě jsou významní a uctívání jeho synové Hasan a Husajn.

Už za vlády pravověrných kalifů docházelo mezi muslimy k prvním bojům o moc. Tak zemřel třetí kalif Utmán a nakonec i Alí. Tehdy už boje mezi arabskými kmeny probíhaly na rozlehlém území *dár al-islám* (území islámu). Do bojů byla zapojena i Áiša, která vedla svou armádu. Ještě za své války pravověrný kalif Umar jmenoval správcem Sýrie jistého Muáwiju, který se pak stal zakladatelem umajjovské dynastie se sídlem v Damašku. Muáwija byl synem Abú Sufjána – největšího Muhammadova nepřítele. Muhammad léta bojoval s Abú Sufjánem, ale bez většího úspěchu. Nakonec se rozhodl, že si ho získá, a tak si vzal za manželku jeho dceru. (Tento politicko-strategický přístup se běžně uplatňoval i ve 20. století v nejsilnějších arabských kmenech, například Ál Sabáh a Ál Saúd. Tak bývalý kuvajtský emír s cílem odstavit potencionální mocenské soupeře a zabezpečit vůdcovství svého sabáhovského rodu se postupně ženil s dcerami vůdců jednotlivých kmenů, které mohly významně zasáhnout do politického uspořádání země; mluví se asi o čtyřiceti kmenech.)

Vraťme se k Alímu, který nedisponoval taktickými a vojevůdcovskými schopnostmi, jaké měl Muhammad nebo Umar, takže se za jeho vlády rozbroje ještě vystupňovaly. Mezi Alím a Muáwijou došlo k bitvě, která se odehrála u Siffínu. Tříměsíční boje nepřinesly výsledné rozhodnutí a skončily soudem, který dopadl v neprospěch Alího. Z jeho někdejších přívrženců se stali nepřátelé a odešli z vojska; důsledkem byl vznik sekty *cháridžovců*. Ti, kdo zůstali Alímu věrni a nadále ho podporovali, se od té chvíle začali nazývat *šíité* – z arabského *šía* – strana (přívrženců). Alího nakonec zavraždili cháridžovci při modlitbě v mešitě ve městě Kúfa. Tak nastalo v islámu první velké schizma – došlo k rozštěpení na šíity a sunnity. Na trůn *dár al-islám* zasedl Muáwija a zavedl v kalifátu princip dědičnosti. S ním vstoupila do dějin umajjovská dynastie, která vládla do roku 750, kdy ji vystřídala dynastie Abbásovců se sídlem v Bagdádu.

Alího syn Hasan byl rovněž odstraněn – otráven v Mekce. Po smrti umajjovského kalifa Muáwijji šíité z irácké Kúfy vyzvali druhého Alího syna Husajna, aby přišel do Kúfy a ujal se tam vlády nad všemi muslimy. Jenže cestou do Kúfy Muáwijjův syn jménem Jazid se svým vojskem napadl Husajna a jeho družinu v městě Karbalá,